

**УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «ЛУЦЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ КОЛЕДЖ»
ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ**

Факультет початкової освіти та фізичної культури
Кафедра загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти

ЗАТВЕРДЖЕНО

Проректор з навчальної роботи
_____ Наталія БОРБИЧ
«___» _____ 20__ року

СХВАЛЕНО

на засіданні кафедри
загальної педагогіки, психології та методики
початкової освіти
Протокол №__ від «___» _____ 20__ року
Завідувач кафедри
_____ Сергій МАРЧУК

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньо-професійної програми
Середня освіта (Фізична культура)
_____ Наталія ДЕНИСЕНКО
«___» _____ 20__ року

ПРОЄКТ

РОБОЧА ПРОГРАМА ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

ОК 6. Профілактика булінгу в освітньому середовищі

(код і назва освітнього компонента)

освітньо-професійна програма Середня освіта (Фізична культура)

(назва програми)

освітній ступінь **бакалавр**

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка

(шифр і назва галузі знань)

спеціальність 014 Середня освіта

(шифр і назва спеціальності)

предметна спеціальність 014.11 Середня освіта (Фізична культура)

(шифр і назва спеціальності)

академічна група 41 ФК

РОЗРОБНИК: Марія КОЗІГОРА, доктор філософії зі спеціальності Психологія, старший викладач кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

1. Опис освітнього компонента

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітній ступінь	Характеристика освітнього компонента		
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта/Педагогіка	Очна (денна) форма навчання		
	Спеціальність 014 Середня освіта (Фізична культура)	Статус освітнього компонента Обов'язковий		
Змістових модулів – 2	Освітній ступінь: бакалавр	Рік підготовки: 4		
Загальна кількість годин – 90		Семестр: 7		
		Лекції 26 год.	Семінари 2 год.	Практичні 8 год.
		Самостійна робота 49 год.		
		Консультації 5 год.		
		Вид контролю: залік		

1.1. Анотація освітнього компонента

Освітній компонент спрямований на формування в майбутніх учителів фізичної культури професійних компетентностей, необхідних для попередження, виявлення та подолання булінгу в закладах освіти. У курсі розглядаються психологічні, соціальні та педагогічні чинники виникнення булінгу, його форми, динаміка розвитку та наслідки для учасників освітнього процесу. Особливу увагу приділено аналізу ризиків у контексті фізичного виховання, зокрема ситуаціям підвищеної конкуренції, групового тиску та взаємодії в командних видах діяльності. У результаті опанування дисципліни здобувачі здатні ідентифікувати прояви булінгу, ефективно запобігати його виникненню, застосовувати педагогічні підходи, що сприяють розвитку культури взаємоповаги, співпраці та психологічної безпеки в освітньому середовищі, зокрема під час проведення занять із фізичної культури. Курс формує готовність учителя діяти професійно, етично та відповідально у ситуаціях, що потребують захисту прав і добробуту здобувачів освіти.

1.2. Мета та завдання освітнього компонента

Метою ОК є формування у майбутніх учителів фізичної культури системних знань про природу, чинники та наслідки булінгу, розвиток умінь виявляти, запобігати та ефективно реагувати на випадки цькування в освітньому середовищі; опанування практичних інструментів діагностики, просвітницької роботи, створення безпечного простору та взаємоповажної атмосфери на уроках фізичної культури і в шкільній спільноті загалом.

Завдання вивчення ОК:

1. Ознайомити здобувачів освіти з ключовими поняттями та категоріями, що стосуються булінгу, його форм, видів і відмінності від конфлікту та мобінгу, а також із сучасними науковими підходами до вивчення цього явища;

2. Сформувати розуміння причин і чинників виникнення булінгу в учнівських колективах, зокрема особистісних, сімейних, соціальних та пов'язаних з освітнім середовищем, а також усвідомлення їх значення у професійній діяльності педагога;

3. Розвивати здатність майбутніх учителів фізичної культури розпізнавати особливості поведінки кривдника, жертви та спостерігачів, аналізувати динаміку взаємодії між ними та передбачати наслідки булінгу для фізичного, емоційного та соціального благополуччя учнів;

4. Навчати здобувачів освіти застосовувати методи первинної діагностики проявів булінгу, оцінювання ризиків, визначення ознак шкоди здоров'ю, а також методики виявлення кібербулінгу та оцінки інформаційної безпеки шкільного середовища;

5. Сприяти формуванню вмінь планувати, організовувати та реалізовувати комплексні заходи щодо профілактики й протидії булінгу в закладі освіти, залучаючи різні форми роботи з учнями, батьками та педагогами;

6. Розвивати навички взаємодії з адміністрацією, психологічною службою, соціальними педагогами та іншими фахівцями відповідно до алгоритмів реагування на випадки булінгу та вимог чинного законодавства України;

7. Виховувати толерантність, етичність і соціальну відповідальність у майбутніх педагогів, формувати готовність забезпечувати безпечне, інклюзивне та підтримувальне освітнє середовище, зокрема під час занять фізичної культури та позакласної діяльності.

1.3. Пререквізити та постреквізити

Пререквізити: основи медіаграмотності та критичного мислення вчителя, педагогіка фізичного виховання, педагогіка. Історія педагогіки, вступ до спеціальності, психологія (загальна, вікова, педагогічна, спорту), адаптивне фізичне виховання, проходження всіх видів педагогічної практики, передбачених освітньо-професійною програмою.

Постреквізити: практикум-стажування за профілем майбутньої професії. Опановування змісту освітнього компонента є необхідною передумовою для подальшої практичної діяльності здобувачів освіти в закладах загальної середньої освіти, зокрема для ефективної організації безпечного освітнього середовища та попередження булінгу під час уроків фізичної культури та позакласної роботи.

1.4. Характеристика освітнього компонента

Інтегральна компетентність

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані практичні завдання в галузі середньої освіти, що передбачає застосування концептуальних методів освітніх наук, предметних знань, психології, теорії та методики навчання і характеризується комплексністю та невизначеністю умов організації освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти

Загальні компетентності

ЗК-1. Здатність діяти відповідально і свідомо на засадах поваги до прав і свобод людини та громадянина; реалізувати свої права і обов'язки; усвідомлювати цінності громадянського суспільства та необхідність його сталого розвитку на основі абстрактного мислення, аналізу та синтезу та розуміння закономірностей професійної діяльності, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства (громадянська компетентність).

ЗК-2 Здатність до міжособистісної взаємодії, роботи в команді, спілкування з представниками інших професійних груп різного рівня, здійснювати пошук з різних джерел і критично оцінювати інформацію, оперувати нею у професійній діяльності (соціальна компетентність).

ЗК-4. Здатність до прийняття ефективних рішень у професійній діяльності та відповідального ставлення до обов'язків, усвідомлення ймовірних ризиків і персональної відповідальності за діяльність та її результати, мотивування людей до досягнення спільної мети (*лідерська компетентність*).

ЗК-8. Здатність налагоджувати результативну міжособистісну взаємодію в освітньому та професійному середовищі, працювати в команді та підтримувати конструктивну комунікацію з учнями, батьками, колегами і представниками суміжних галузей.

Спеціальні (фахові, предметні) компетентності

СК3. Здатність до добору й застосування доцільних форм, методів, технологій та засобів навчання, включаючи традиційні та новітні форми рухової активності (ігрові, оздоровчі, тренувальні, інноваційні, інтегровані), для забезпечення ефективності освітнього процесу з фізичної культури.

СК 5. Здатність враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів під час добору змісту, методів, засобів і форм навчання з фізичної культури, забезпечуючи доступність, безпечність і поступовість розвитку рухових умінь та фізичних якостей.

СК 7. Здатність усвідомлювати власні почуття й емоційні стани та ефективно ними керувати у процесі ігрової та спортивної діяльності, зберігаючи педагогічну врівноваженість, справедливість і позитивний емоційний фон під час взаємодії з учнями.

СК 9. Здатність активно залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства, організовуючи їх участь у спортивно-масових заходах, змаганнях, оздоровчих акціях та ініціативах, спрямованих на підтримку рухової активності й формування здорового способу життя учнів.

СК 10. Здатність до забезпечення сприятливих умов в освітньому середовищі для кожного учня, залежно від його індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів

СК 13. Здатність застосовувати індивідуальну, групову, парну й колективну форми організації навчання з урахуванням анатомо-фізіологічних особливостей учнів, добираючи відповідні навантаження й рухові завдання та використовуючи інформаційно-комунікаційні й цифрові технології для підсилення ефективності освітнього процесу з фізичної культури.

СК 16. Здатність здійснювати профілактичні заходи, спрямовані на збереження життя і зміцнення здоров'я учнів у процесі фізичного виховання, забезпечуючи безпечні умови проведення занять, попередження травматизму та формування в здобувачів освіти культури безпеки рухової діяльності.

ОК спрямований на розвиток таких компетентностей Професійного стандарту «Вчитель закладу загальної середньої освіти»:

A1. Мовно-комунікативна компетентність

A1.4. Здатність формувати й розвивати мовно-комунікативні вміння й навички учнів

A2.5. Здатність розвивати в учнів критичне мислення

A3.1. Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук і критично оцінювати інформацію, оперувати нею в професійній діяльності.

B1. Психологічна компетентність

B1.1. Здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові й індивідуальні особливості учнів, їхній психоемоційний стан

B 1.2. Здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності

B.1.3. Здатність формувати мотивацію учнів й організовувати їхню пізнавальну діяльність

B 1.4. Здатність формувати спільноту учнів, у якій поважають і враховують права кожного

B2. Емоційно-етична компетентність

B2.1. Здатність усвідомлювати особисті відчуття почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами

B2.2. Здатність конструктивно й безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу

B2.3. Здатність усвідомлювати й поцінювати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі

B 3. Компетентність педагогічного партнерства

B3.1. Здатність до суб'єкт-суб'єктної взаємодії із здобувачами освіти в освітньому процесі

V1. Інклюзивна компетентність

V1.3. Здатність забезпечувати в освітньому середовищі і сприятливі умови для кожного учня з урахуванням вікових та інших індивідуальних особливостей

V2. Здоров'збережувальна компетентність

В2.1. Здатність організувати безпечне освітнє середовище, використовувати здоров'язбережувальні технології під час освітнього процесу

В2.4. Здатність підтримувати особисте фізичне та психоемоційне здоров'я під час професійної діяльності

Г2. Організаційна компетентність

Г2.2. Здатність організувати різні види й форми навчальної та пізнавальної діяльності здобувачів освіти

Г3. Оцінювально-аналітична компетентність

Г3.2. Здатність аналізувати результати навчання здобувачів освіти

Д1. Інноваційна компетентність

Д1.3. Здатність застосовувати різноманітні підходи до розв'язання проблем у педагогічній діяльності

Д3. Рефлексивна компетентність

Д3.1. Здатність здійснювати моніторинг власної педагогічної діяльності і визначати індивідуальні професійні потреби.

Результати навчання:

ПРН згідно з ОПП

ПРН 1. Знати та критично аналізувати сучасні педагогічні теорії, психологічні, анатомо-фізіологічні, біомеханічні й гігієнічні основи фізичної культури для науково обґрунтованого планування й організації освітнього процесу.

ПРН 3. Враховувати закономірності розвитку, вікові та індивідуальні особливості учнів для забезпечення безпечного, інклюзивного й мотивувального освітнього середовища.

ПРН 6. Застосовувати сучасні педагогічні технології, включно з цифровими інструментами та інноваційними методами навчання, для розвитку фізичних, соціальних та емоційних компетентностей учнів.

ПРН 15. Ефективно організувати професійну взаємодію з учнями, батьками, колегами та соціальними партнерами на засадах педагогічного партнерства та поваги до різноманіття.

Результати навчання за освітнім компонентом

Згідно з вимогами освітньо-проєсійної програми здобувачі освіти повинні:

знати:

- Сутність булінгу, мобінгу та кібербулінгу, їх основні ознаки та відмінність від конфлікту, форми й види проявів насильства в освітньому середовищі;

- Причини та чинники виникнення булінгу, включно з особистісними, сімейними, соціальними та середовищними факторами, а також наслідки цькування для всіх його учасників;

- Структуру учасників булінгу та психологічні особливості кривдника, жертви й спостерігачів, типові моделі їхньої поведінки і динаміку взаємодії;

- Принципи комплексного підходу до профілактики та протидії булінгу, алгоритм дій педагогічних працівників, управлінські та просвітницькі заходи, правові основи реагування;

- Основи діагностики булінгу та кібербулінгу, включно з методами виявлення ознак агресії та шкоди здоров'ю, критеріями оцінювання ситуації та підходами до підтримки дітей, зокрема з особливими освітніми потребами;

вміти:

- Розпізнавати прояви булінгу та кібербулінгу, відрізнити їх від конфліктів і правильно оцінювати ситуації ризику в учнівських колективах;

- Проводити первинну діагностику булінгу, використовувати анкети, опитувальники, спостереження та критерії визначення шкоди психічному і фізичному здоров'ю;

- Аналізувати поведінку учасників булінгу (кривдника, жертви, спостерігачів), визначити динаміку взаємодії та виявляти чинники, що сприяють виникненню цькування⁴

- Розробляти та реалізовувати заходи профілактики булінгу, добирати форми роботи з учнями, батьками та педагогами (бесіди, тренінги, консультації, тематичні зустрічі);

- Застосовувати алгоритм реагування на випадки булінгу, взаємодіяти з адміністрацією, психологічною службою та батьками, створювати безпечне й інклюзивне освітнє середовище, зокрема під час занять фізичної культури.

2. Зміст освітнього компонента

Змістовий модуль 1. ПРИРОДА БУЛІНГУ ТА ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ЦЬКУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Тема 1. Булінг в закладі освіти як явище.

Тема 2. Форми та види булінгу.

Тема 3. Чинники та причини виникнення булінгу (цькування).

Тема 4. Учасники та наслідки булінгу.

Тема 5. Комплексний підхід до попередження та протидії булінгу (цькуванню) у закладах освіти.

Тема 6. Планування заходів із запобігання та протидії булінгу в закладі освіти.

Тема 7. Форми роботи та обов'язки працівників закладу освіти у протидії булінгу.

Змістовий модуль 2. ОЦІНЮВАННЯ СИТУАЦІЙ БУЛІНГУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Тема 8. Первинне виявлення та оцінювання ситуацій булінгу в освітньому середовищі.

Тема 9. Оцінка ступеня фізичної та психологічної шкоди, завданої внаслідок булінгу.

Тема 10. Виявлення кібербулінгу та моніторинг рівня інформаційної безпеки в закладі освіти.

Тема 11. Сучасні стратегії та підходи до профілактики цькування в освітніх закладах.

Тема 12. Попередження виникнення булінгу на заняття фізичної культури.

Тема 13. Педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами у контексті протидії булінгу.

3. Структура освітнього компонента

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				Форми роботи/ контролью*
	денна форма здобуття вищої освіти				
	усього	у тому числі			
лекції		семін.	практ.	самос. роб	
V семестр					
Змістовий модуль 1. ПРИРОДА БУЛІНГУ ТА ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ЦЬКУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ					
Тема 1. Булінг в закладі освіти як явище	2	2			ДС
Тема 2. Форми та види булінгу	2	2			ДС, РЗ/К
Тема 3. Чинники та причини виникнення булінгу (цькування)	2	2			ДС, УО, РЗ/К
Тема 4. Учасники та наслідки булінгу	2	2	2		ДС, УО, РЗ/К
Тема 5. Комплексний підхід до попередження та протидії булінгу (цькуванню) у закладах освіти	2	2			ДС, УО, РЗ/К
Тема 6. Планування заходів із запобігання та протидії булінгу в закладі освіти	4	2			ДС, УО, РЗ/К, РМГ
Тема 7. Форми роботи та обов'язки працівників закладу освіти у протидії булінгу	26	2		24	ДС, УО, РЗ/К
Модульний контроль 1	2		2		МК
Разом за змістовим модулем 1	42	14	2	24	
Консультації ¹	3				
Змістовий модуль 2. ОЦІНЮВАННЯ СИТУАЦІЙ БУЛІНГУ ТА ІНСТРУМЕНТИ					

¹ Згідно з затвердженим у встановленому порядку графіком.

ІХ ПОДОЛАННЯ						
Тема 8. Первинне виявлення та оцінювання ситуацій булінгу в освітньому середовищі	2	2				ДС
Тема 9. Оцінка ступеня фізичної та психологічної шкоди, завданої внаслідок булінгу	2	2				ДС, УО, РЗ/К
Тема 10. Виявлення кібербулінгу та моніторинг рівня інформаційної безпеки в закладі освіти	4	2		2		ДС, УО, РЗ/К, РМГ
Тема 11. Сучасні стратегії та підходи до профілактики цькування в освітніх закладах	2	2				ДС, УО, РЗ/К
Тема 12. Попередження виникнення булінгу на заняття фізичної культури	4	2		2		ДС, УО, РЗ/К, РМГ
Тема 13. Педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами у контексті протидії булінгу	27	2			25	ДС, УО, РЗ/К
Модульний контроль 2	2			2		МК
Разом за змістовим модулем 2	43	12		6	25	
Консультації ²	2					
Усього годин	90	26		10	49	

* Форми роботи/контролю: УО – усне опитування, ПО – письмове опитування, ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач / кейсів, ІЗ – індивідуальне завдання, РМГ – робота в малих групах, КП – командні проекти, П – презентація результатів виконаних завдань та досліджень, МК / КР – модульний контроль / контрольна робота, Р – реферат, Е – есе, АТ – аналіз твору тощо.

4. Теми лекційних занять

№ з/п	№ теми	Назва теми	К-ть годин
			денна
Змістовий модуль 1. ПРИРОДА БУЛІНГУ ТА ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ЦЬКУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ			
1.	1	Булінг в закладі освіти як явище	2
2.	2	Форми та види булінгу	2
3.	3	Чинники та причини виникнення булінгу (цькування)	2
4.	4	Учасники та наслідки булінгу	2
5.	5	Комплексний підхід до попередження та протидії булінгу (цькуванню) у закладах освіти	2
6.	6	Планування заходів із запобігання та протидії булінгу в закладі освіти	2
7.	7	Форми роботи та обов’язки працівників закладу освіти у протидії булінгу	2
Змістовий модуль 2. ОЦІНЮВАННЯ СИТУАЦІЙ БУЛІНГУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ІХ ПОДОЛАННЯ			
8.	8	Первинне виявлення та оцінювання ситуацій булінгу в освітньому середовищі	2
9.	9	Оцінка ступеня фізичної та психологічної шкоди, завданої внаслідок булінгу	2
10.	10	Виявлення кібербулінгу та моніторинг рівня інформаційної безпеки в закладі освіти	2

² Згідно з затвердженим у встановленому порядку графіком.

11.	11	Сучасні стратегії та підходи до профілактики цькування в освітніх закладах	2
12.	12	Попередження виникнення булінгу на заняття фізичної культури	2
13.	13	Педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами у контексті протидії булінгу	2
Разом			26

5. Теми семінарських занять

№ з/п	№ теми	Назва теми	К-ть годин
			денна
Змістовий модуль 1. ПРИРОДА БУЛІНГУ ТА ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ЦЬКУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ			
1.	4	Розповсюдженість булінгу в закладах освіти України та світу	2
Разом			2

6. Теми практичних занять

№ з/п	№ теми	Назва теми	К-ть годин
			денна
Змістовий модуль 1. ПРИРОДА БУЛІНГУ ТА ОСНОВИ ПРОФІЛАКТИКИ ЦЬКУВАННЯ В ЗАКЛАДІ ОСВІТИ			
1.	Теми 1-7	Модульний контроль 1	2
Змістовий модуль 2. ОЦІНЮВАННЯ СИТУАЦІЙ БУЛІНГУ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇХ ПОДОЛАННЯ			
2.	10	Аналіз онлайн-ситуацій та інструменти виявлення кібербулінгу в учнівському середовищі	2
3.	12	Заняття з елементами тренінгу. Формування позитивної командної взаємодії та попередження агресивної поведінки під час спортивних занять	2
4.	Теми 8-13	Модульний контроль 2	2
Разом			8

7. Теми лабораторних занять

Не передбачено навчальним планом

8. Самостійна робота

Навчальний матеріал, передбачений для засвоєння під час самостійної роботи, виноситься на підсумковий контроль поряд з навчальними матеріалами, який опрацьовується на навчальних заняттях. Формами контролю є тести, контрольні роботи, індивідуальні завдання, індивідуальні проекти (презентації з дослідженої проблеми), переклади, усні опитування.

Самостійна робота здобувачів освіти включає:

- підготовку до аудиторних занять (лекцій, практичних, семінарських, лабораторних тощо);
- виконання завдань з освітнього компонента впродовж семестру;
- роботу над окремими темами освітніх компонентів, які згідно з робочою програмою освітнього компонента винесені на самостійне опрацювання здобувачами освіти;
- підготовку до всіх видів підсумкового контролю, у тому числі до курсових і модульних робіт;
- виконання завдань, передбачених програмою практики;
- роботу в студентських наукових гуртках, семінарах тощо;
- участь у роботі факультативів, спецкурсів тощо;
- участь у науково-практичних конференціях, семінарах, конкурсах, олімпіадах тощо;
- підготовку до атестації здобувачів освіти (за наявності) тощо.

Назва теми	Усього год. самостійної роботи / Завдання	Література	Контрольні заходи
Теми 1-7 Булінг у школі та шляхи його попередження	24 год. Опрацювати рекомендовану літературу; підготуватися до висвітлення й обговорення контрольних питань	Основна література: 3,5 Допоміжна література: 1, 3, 5, 6, 7, 8	Поточний контроль: усне опитування, тести
Теми 8-13 Діагностика булінгу та ефективні стратегії реагування в освітньому середовищі	24 год. Опрацювати рекомендовану літературу; підготуватися до висвітлення й обговорення контрольних питань	Основна література: 1, 2, 4 Допоміжна література: 2, 10, 11	Поточний контроль: усне опитування, тести
Разом:	49 год.		

9. Методи навчання

Методи викладання освітнього компонента «Профілактика булінгу в освітньому середовищі» спрямовані на розв'язання навчальних завдань.

Вибір методів і технологій викладання та навчання здійснюється залежно від мети заняття, змісту, навчальних можливостей здобувачів освіти, особливостей особистості викладача, матеріально-технічного забезпечення.

Засоби навчання, які застосовуються при викладанні освітнього компонента, є словесні, наочні й практичні. Серед методів подачі навчального матеріалу з «Профілактика булінгу в освітньому середовищі» застосовуються:

розповідь – для оповідної, описової форми розкриття навчального матеріалу; пояснення – для розкриття сутності певного явища, закону, процесу;

бесіда – для усвідомлення за допомогою діалогу нових явищ, понять;

ілюстрація – для розкриття предметів і процесів через їх символічне зображення (малюнки, схеми, графіки);

практична робота – для використання набутих знань у розв'язанні практичних завдань;

аналітичний метод – мисленнєвого або практичного розкладу цілого на частини з метою вивчення їх суттєвих ознак;

індуктивний метод – для вивчення явищ від одиничного до загального;

дедуктивний метод – для вивчення навчального матеріалу від загального до окремого, одиничного;

проблемний виклад матеріалу – для створення й розв'язання проблемної ситуації.

10. Форми контролю знань та критерії оцінювання

Оцінювання знань здобувачів освіти здійснюється за 100-бальною шкалою, яка переводиться відповідно у національну шкалу («відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно») та шкалу європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС – А, В, С, D, E, FX, F). Згідно з п. 2.1. Положення про порядок оцінювання знань здобувачів освіти в умовах кредитно-трансферної системи організації освітнього процесу оцінювання академічних досягнень здобувачів освіти здійснюється під час міжсесійного (поточного та модульного) та підсумкового (семестрового) контролю знань.

Поточний контроль здійснюється з метою оцінювання якості роботи здобувача освіти впродовж семестру під час проведення практичних, семінарських, контрольної роботи, а також для перевірки якості самостійної роботи здобувачів освіти. Поточний контроль проводиться у формі усного чи письмового опитування або експрес-контролю на практичних заняттях та лекціях тощо, виступів здобувачів освіти при обговоренні питань на семінарських заняттях, а також у формі комп'ютерного тестування.

Модульний контроль знань здійснюється через проведення аудиторних письмових контрольних робіт або комп'ютерного тестування. Модульний контроль здійснюється на останньому в поточному змістовому модулі практичному занятті.

Підсумковий контроль знань проводиться у формі **заліку**. Залік передбачає відповіді на питання, в яких здобувачі освіти повинні продемонструвати знання та сформулювати на їх основі розуміння проблематики курсу, а також отримані компетентності.

Оцінювання навчальних досягнень здобувачів освіти здійснюється за 100-бальною шкалою з таким розподілом балів: 70 балів – поточний контроль, 30 балів – модульний контроль, який анулюється, коли здобувач освіти іде на підсумковий (семестровий) контроль (30 балів). Якщо підсумкова оцінка (бали) з освітнього компонента за результатами поточного та модульного контролю становить не менше 60 балів, то, за згодою здобувача освіти, вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з освітнього компонента.

Остаточною оцінкою з освітнього компонента за семестр, яка вноситься до екзаменаційної відомості є підсумкова оцінка, що складається з балів міжсесійного та підсумкового контролю.

Схема нарахування балів з освітнього компонента

Форми контролю	Види навчальної роботи	Оцінювання
Поточний контроль	Робота на семінарських заняттях: - доповідь з презентацією за тематикою самостійного вивчення освітнього компонента; - усне опитування, тестування, вирішення практичних завдань; - участь у навчальній дискусії, - обговоренні ситуаційного завдання тощо	Максимальна кількість балів з кожного семінару – 10 та практичної роботи – 15
	<i>За роботу на семінарських заняттях здобувач максимально може отримати 10 балів</i>	
	<i>За роботу на практичних заняттях – 30 балів</i>	
	Самостійна: Теми 1-7 Булінг у школі та шляхи його попередження Теми 8-13 Діагностика булінгу та ефективні стратегії реагування в освітньому середовищі	Максимальна кількість балів за СР – 15
<i>За результатами виконання завдань СР здобувач максимально може отримати 30 балів</i>		
Модульний контроль	Модульний контроль 1	Максимальна кількість балів – 15
	Модульний контроль 2	Максимальна кількість балів – 15
Додаткові бали	Участь у наукових студентських конференціях	Максимальна кількість балів – 5
	<i>(Згідно з п.4.9. Положення про порядок оцінювання знань здобувачів освіти в умовах кредитно-трансферної системи організації освітнього процесу у КЗВО «ЛПК» ВОР)</i>	
Якщо підсумкова оцінка (бали) з освітнього компонента за результатами поточного та модульного контролю становить не менше 60 балів , то, за згодою здобувача освіти, вона може бути зарахована як підсумкова оцінка з освітнього компонента.		
Якщо здобувач освіти вирішив підвищити свою успішність на екзамені, то бали, набрані здобувачем освіти за результатами модульного контролю, анулюються .		
В шкалі оцінювання здійснено розподіл 100 балів: 70 – поточний контроль, 30 –		

модульний контроль, який анулюється, коли здобувач освіти іде на підсумковий контроль (30 балів).

Підсумковий контроль (залік)	Залік проходить усно (у формі співбесіди)	Максимальна кількість балів – 30
--	---	-------------------------------------

За роботу на семінарських заняттях бали розподіляються таким чином:

Бал	Критерії оцінювання знань здобувача освіти на семінарському занятті		
	<i>Характер пізнавальної діяльності</i>	<i>Структура відповіді</i>	<i>Характер відповіді</i>
Мінімальна кількість – 1-3	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Середній рівень – 4-8	Репродукція та розуміння основних понять, категорій, принципів і закономірностей із роз'ясненням основних положень і наведенням власних прикладів їх практичного застосування	Відповідь відтворює визначення та зміст навчального матеріалу на основі лекцій і підручників, має чітку логічну структуру, побудована за попередньо підготовленим планом	Відповідь усвідомлена, структурована, містить власні приклади, демонструє повне розкриття проблеми з узагальненням матеріалу у вигляді переліку основних положень
Максимальна кількість – 9-10	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

За роботу на практичних заняттях бали розподіляються таким чином:

Бал	Критерії оцінювання знань здобувача освіти на практичному занятті		
	<i>Характер пізнавальної діяльності</i>	<i>Структура відповіді</i>	<i>Характер відповіді</i>
Мінімальна кількість – 1-4	Репродуктивне відтворення начального матеріалу у вигляді доповнення до відповіді студентів	Зачитує виклад матеріалу за лекцією	Відповідь ситуативно усвідомлена
Середній рівень – 5-12	Репродукція та розуміння основних понять, категорій, принципів і закономірностей із роз'ясненням основних положень і наведенням власних прикладів їх практичного застосування	Відповідь відтворює визначення та зміст навчального матеріалу на основі лекцій і підручників, має чітку логічну структуру, побудована за попередньо підготовленим планом	Відповідь усвідомлена, структурована, містить власні приклади, демонструє повне розкриття проблеми з узагальненням матеріалу у вигляді переліку основних положень
Максимальна кількість – 13-15	Представлення власної моделі, схеми, віртуального проекту тощо	Власний мотивований, обґрунтований та відмінний від традиційного варіант відповіді	Повне та ґрунтовне висвітлення проблеми із застосуванням нетрадиційних форм викладу

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ МОДУЛЬНОГО КОНТРОЛЮ

Контрольна модульна робота з освітнього компонента «Профілактика булінгу в освітньому середовищі» проводиться у формі онлайн-тестування, що відповідає сучасним вимогам забезпечення об'єктивності та прозорості оцінювання результатів навчання. Тестові завдання мають різнорівневий характер (від відтворення базових знань до аналітично-оцінних питань) та повністю відповідають змісту робочої програми освітнього компонента.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Охарактеризувати поняття булінгу.
2. Порівняти поняття булінгу та конфлікту.
3. Охарактеризувати поняття явища мобінгу та назвати відмінність його від булінгу.
4. Назвати форми насильства.
5. Проаналізувати поняття кібербулінгу.
6. Назвати типи поведінки, характерні для кібербулінгу.
7. Назвати учасників кібербулінгу.
8. Проаналізувати «Піраміду ненависті».
9. Назвати структуру учасників булінгу.
10. Означити наслідки булінгу для учасників процесу.
11. Назвати ключові напрями у комплексному підході.
12. Охарактеризувати етапи управлінського підходу щодо попередження булінгу.
13. Проаналізувати роль задіяних працівників в управлінському підході.
14. Назвати етапи розробки плану заходів щодо попередження булінгу.
15. Назвати повноваження та обов'язки працівників закладу освіти з попередження та протидії булінгу (цькуванню).
16. Назвати види діагностики. Охарактеризувати індивідуальну діагностику.
17. Проаналізувати чинники, які можуть спровокувати виникнення цькування.
18. Проаналізувати критерії визначення ступеня завданої шкоди фізичному і психічному здоров'ю. Охарактеризувати поняття моральної шкоди.
19. Охарактеризувати процес з'ясування обставин випадку булінгу.
20. Назвати основні причини виникнення кібербулінгу.
21. Проаналізувати методи діагностики кібербулінгу в закладі освіти.
22. Назвати правила протидії кібербулінгу, з якими потрібно ознайомити дітей.
23. Означити основні підходи до профілактики булінгу.
24. Назвати етапи застосування дисциплінарних заходів.
25. Проаналізувати програми профілактики булінгу для дітей.
26. Охарактеризувати суть і принципи інклюзивної освіти.
27. Назвати методи інтерактивного навчання у профілактичній та просвітницькій роботі.
28. Проаналізувати роботу вчителів з батьками щодо виявлення та попередження булінгу та кібербулінгу.
29. Охарактеризувати навички стабілізації емоційного стану вчителя та учня.
30. Проаналізувати міру відповідальності за вчинення булінгу.
31. Охарактеризувати ознаки раннього розпізнавання булінгу в учнівському колективі.
32. Проаналізувати поведінкові сигнали, що можуть свідчити про жертву булінгу.
33. Визначити особливості поведінки кривдника в різних формах булінгу.
34. Пояснити різницю між прямим і непрямим булінгом.
35. Проаналізувати роль шкільного середовища у виникненні булінгу.
36. Визначити профілактичні умови, необхідні для створення безпечного освітнього простору.
37. Охарактеризувати методи створення позитивного психологічного клімату у класі.
38. Проаналізувати стратегії педагогічної взаємодії, що знижують ризик булінгу.
39. Визначити особливості профілактики булінгу на уроках фізичної культури.
40. Охарактеризувати форми групової роботи, що сприяють зменшенню агресивної поведінки.
41. Проаналізувати роль класного керівника у формуванні толерантного середовища.
42. Назвати алгоритм реагування на випадок кібербулінгу.
43. Охарактеризувати етичні принципи спілкування вчителя з учнем, причетним до булінгу.

44. Проаналізувати взаємодію закладу освіти з соціальними службами при випадках булінгу.
45. Пояснити важливість конфіденційності у випадках розслідування цькування.
46. Визначити особливості роботи з батьками кривдника.
47. Охарактеризувати особливості роботи з батьками жертви.
48. Проаналізувати вплив цифрової культури учнів на ризики кібербулінгу.
49. Назвати основні рекомендації для дітей щодо безпечної поведінки онлайн.
50. Охарактеризувати стратегії підтримки дітей з ООП, які можуть стати об'єктом булінгу.

Приклади практичного завдання

1. На уроці фізичної культури учень 7 класу постійно відстає у бігу, через що кілька однокласників насміхаються з нього. Учень уникає участі у вправах та просить не ставити його в команду. Проаналізуйте ситуацію та запропонуйте дії вчителя.
2. Після шкільних змагань у груповому чаті учні публікують мему, насміхаючись над дівчинкою, яка помилилась в естафеті. Вона боїться йти на урок фізичної культури. Визначте ознаки кібербулінгу та опишіть кроки реагування педагога.
3. Молодий учитель фізичної культури помічає, що колеги уникають спілкування з ним, не включають у спільні обговорення і натякають на його непрофесійність. Визначте, чи є це мобінгом, та запропонуйте шляхи подолання.
4. У шкільній волейбольній команді один з учнів принижує слабших гравців, ігнорує вказівки вчителя та встановлює власні правила. Охарактеризуйте роль кривдника та запропонуйте педагогічні дії.
5. Учениця стала замкненою, уникає переодягання в роздягальні та пропускає уроки фізичної культури. Зізнається, що однокласниці насміхаються з її зовнішності. Визначте чинники ризику та запропонуйте план первинної діагностики.
6. Під час відбору до шкільної збірної один учень поширює неправдиві плітки про іншого, щоб він «не пройшов». Це спричиняє конфлікти у класі. Визначте форму булінгу та запропонуйте заходи відновного підходу.
7. Батьки нового учня скаржаться, що на уроках фізичної культури їхню дитину відштовхують і не беруть у команду. Опишіть алгоритм з'ясування обставин та методи діагностики.
8. Учні зняли на телефон, як однокласник невдало виконує вправу, і виклали відео з образливим підписом у соцмережах. Класифікуйте вид кібербулінгу та визначте дії вчителя.
9. Учень з особливими освітніми потребами через повільність у вправах чує глузування від однолітків і відмовляється відвідувати уроки. Проаналізуйте ризики та запропонуйте методи підтримки.
10. Учитель фізкультури кілька разів жартома сказав при класі, що деякі учні «зовсім не стараються». Після цього діти почали насміхатися з двох однокласників. Визначте помилки педагога та шляхи виправлення ситуації.

Критерії оцінювання підсумкового контролю

Вид завдання	Бали	Критерії оцінки
Теоретичне питання	10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі. Відповідь на питання сформульовано в термінах освітнього компонента, викладено науковою мовою.
Перший рівень	5-9	Здобувач освіти загалом володіє навчальним матеріалом, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки
	1-4	Здобувач освіти частково володіє навчальним матеріалом або не володіє навчальним матеріалом
Другий рівень	10	Здобувач освіти володіє матеріалом в повному обсязі; аргументовано його викладає; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичного питання; демонструє авторську позицію здобувача освіти
	7-9	Самостійно викладає основний зміст навчального матеріалу, але без глибокого всебічного аналізу

	4-6	Здобувач освіти не в змозі ґрунтовно викласти зміст питання, допускаючи при цьому суттєві помилки
	1-3	Здобувач вищої освіти не в змозі викласти зміст питання, не володіє ключовими поняттями, не володіє навчальним матеріалом
Практичне завдання Третій рівень	10	Здобувач освіти дав повну, інноваційно орієнтовану, креативну, вичерпну відповідь, яка складається з: правильного вибору алгоритму вирішення завдання; структурованого викладу матеріалу теоретичної частини завдання; ґрунтовних висновків; авторське бачення проблеми та її практичне вирішення
	7-9	Здобувач освіти розуміє суть завдання, наявна особистісна позиція студента. Відповіді властиві інноваційність і креативність у вирішенні практичного завдання. Містить деякі помилки у виборі алгоритму вирішення завдання
	4-6	Здобувач освіти розуміє сутність проблеми, знає алгоритм її розв'язання. Містить суттєві помилки у виборі та реалізації алгоритму вирішення завдання; відсутня авторська позиція; містить грубі помилки й не має пояснень і висновків
	1-3	Здобувач освіти не розуміє або не повністю розуміє завдання; не в змозі його виконати; виконав завдання частково або й повністю неправильно (виконав менш ніж 20% завдання)

Розподіл балів, які отримують здобувачі освіти

7 семестр

ЗМ1			ЗМ2				(ПК+СР+МК) / Підсумковий контроль (3)
Т4	СР (Т1-7)	МК1	Т10	Т12	СР (Т8-13)	МК2	
С		П	П	П		П	
10	15	15	15	15	15	15	100

Умовні позначення: С – семінарське заняття, П – практичне заняття, СР – самостійна робота, ІЗ – індивідуальне завдання, КР – контрольна робота, МК – модульний контроль, Е – екзамен, З – диференційований залік, ПК – поточний контроль.

В шкалі оцінювання здійснено розподіл 100 балів: 70 – поточний контроль, 30 – модульний контроль, який анулюється, коли здобувач освіти іде на підсумковий (екзамен) контроль (30 балів).

Шкала оцінювання

100-бальна шкала	шкала ЄКТС	оцінка за національною системою
90–100	A	відмінно
82–89	B	добре
74–81	C	
64–73	D	
60–63	E	задовільно
35–59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0–34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням освітнього компонента

11. Політики курсу

11.1. Політика щодо відвідування

Здобувач освіти повинен відвідувати всі види занять, передбачені навчальним планом, згідно з розкладом. Графік консультацій із освітнього компоненту оприлюднений на інформаційному стенді кафедри загальної педагогіки, психології та методики початкової освіти. У разі відсутності здобувача на занятті він зобов'язаний його відпрацювати.

11.2. Політика щодо академічної доброчесності

Здобувач освіти повинен самостійно виконати всі завдання семінарських / практичних занять, а у випадку запозичень інформації, зобов'язаний коректно її відображати з посилання на першоджерело. Використання будь-яких джерел інформації під час проведення підсумкового контролю заборонено.

Використання інструментів штучного інтелекту в освітній діяльності здійснюється у межах вимог академічної доброчесності та відповідно до Політик впровадження та використання ШІ в Коледжі. Здобувач освіти зобов'язаний використовувати технології штучного інтелекту відповідально, прозоро та етично, з обов'язковим дотриманням принципів академічної доброчесності.

Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі здобувача освіти є підставою для її незарахування, незалежно від масштабів плагіату. Жодні форми порушення академічної доброчесності не толеруються. У випадку таких подій – реагування відповідно до Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

11.3. Політика щодо дотримання термінів виконання завдань

Здобувач освіти повинен вчасно виконати всі завдання семінарських, практичних у терміни, які встановлює викладач. Індивідуальну роботу здобувач освіти виконує самостійно, відповідно до методичних вказівок та визначених викладачем завдань і термінів. У випадку відсутності здобувача освіти на занятті з об'єктивних причин (хвороба, заява по поважній причині) термін здачі робіт може бути змінений. До підсумкової форми контролю (заліку) здобувач освіти має відпрацювати пропущені заняття та здати усі теми. Ліквідація заборгованості відбувається під час проведення консультацій з освітнього компонента за графіком, визначеним викладачем.

11.4. Політика щодо визнання результатів неформальної освіти

Якщо здобувач освіти отримав знання у неформальній (курси, семінари, тренінги, стажування) чи інформальній освіті і їх тематика, обсяг вивчення та зміст відповідають освітньому компоненту в цілому або його окремому розділу, змістовому модулю, темі (темам), що передбачені робочою програмою освітнього компонента, і проходження яких підтверджено документально (сертифікат, свідоцтво тощо), то зарахування результатів такого навчання здійснюється згідно з Положенням про порядок визнання результатів навчання здобувачів вищої та фахової передвищої освіти, здобутих шляхом неформальної та/або інформальної освіти, у Комунальному закладі вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

12. Рекомендована література

Основна

1. Безпечний простір. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів: навч. метод. посіб. Вид. 3-тє, доп., виправ. / заг. ред.: В. М. Чернобровкін, В. Г. Панок. Київ : Унів. вид-во ПУЛЬСАРИ, 2021. 368 с.
2. Небезпечні квести для дітей: профілактика залучення: метод. реком. / упорядн.: В. Л. Андрєєнкова, Л. Г. Ковальчук, Ю. А. Луценко, Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 76 с.
3. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід: метод. посіб. / В. Л. Андрєєнкова, В. О. Мельничук, О. А. Калашник. Київ: ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.
4. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект: навч.-метод. посіб. Київ : ФОП Стеценко В.В., 2016. 192 с.

5. Шатирко Л. О., Мойзріст О. М. Психологічні засоби запобігання явищам залякування та цькування (булінгу) в шкільному середовищі: практикум / за наук. ред. С. Д. Максименка. Київ : Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 46 с.

Допоміжна

1. Бойчук П. М., Козігора М. А., Романюк А. М. Булінг як соціально-психологічне явище в сучасному освітньому просторі. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*: наук. журнал. Луцьк: вид. дім «Гельветика», 2021. Вип. 3, Ч. 2. С. 10–16.
2. Ворожбіт-Горбатюк В. Компетентність педагогічного партнерства як базис якості вищої педагогічної освіти. *Молодь і ринок*. 2021. Вип. 10. С. 63–68.
3. Гаращенко Л. П. Правове регулювання заборони мобінгу в законодавстві зарубіжних країн. *Юридичний вісник*. 2016. Вип. 3(40). С. 95–98
4. Козігора М. А. Поняття тривалого травматичного стресу та контексти його застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. Херсон. 2021. Вип. 4. С. 17–25.
5. Кононова М. М. Психологічні чинники кібербулінгу серед підлітків. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Психологія»*. 2023. Вип. 4. С. 29–32.
6. Костюк О. Досвід Канади щодо антибулінгової роботи в середній школі. *Порівняльно-педагогічні студії*, 2015. Вип. 4. С. 28–35.
7. Луць Л. Правові засоби запобігання та подолання мобінгу і булінгу: деякі теоретично-практичні питання. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні*: матер. звіт. наук.-практ. конф. (м. Львів, 7-8 лют. 2017 р.) Львів, 2017. С. 16–19.
8. Павленко М. С., Криволап О. В. Рівні профілактики мобінгу в освітньому середовищі. *Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія*, 2024. Вип. 1. С. 140–143.
9. Психологія спілкування: навчальний посібник / уклад. М. А. Козігора, Н. П. Ярошук. Луцьк: ФОП Мажула Ю. 2025. 128 с.
10. Спорт проти булінгу: навчальна програма факультативу, курсу за вибором: метод. вид. / В. В. Дерев'яно, О. В. Погонцева, І. Р. Захарчук. Київ : Видавництво «Фенікс», 2017. 28 с.
11. Філіпенко О. Потенціал засобів фізичного виховання і спорту для попередження та протидії булінгу в закладах загальної середньої освіти. *Physical culture and sport: scientific perspective*, 2025. Вип. 2. С. 120–127.
12. Семака Р., Ващук Ю. Навчально-методичний посібник із запобігання й протидії цькуванню та формування безпечного, недискримінаційного середовища в закладі освіти. Київ, 2025. 50 с.

Інформаційні ресурси

1. Всеукраїнська програма ментального здоров'я «Ти як?». URL: <https://surl.li/kbnptd>
2. Електронний ресурс «Дорога до себе» / Засекіна Л. В., Козігора М. А. URL: <https://moodle.vnu.edu.ua/course/view.php?id=1795> (рішення про реєстрацію авторського права на програму від 5 квітня 2022 р. № с202201570. Свідоцтво про реєстрацію авторського права на твір від 07.04.2022 № 112603).
3. Програма соціально-емоційного навчання «Зерна». URL: <https://surl.lt/iefdsd>
4. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти» Наказ Міністерства освіти і науки України No 1225 від 29.08.2024 р. URL: https://register.nqa.gov.ua/uploads/0/646-ilovepdf_merged.pdf
5. На допомогу педагогічним працівникам, які працюють із дітьми «групи ризику». Інформаційна онлайн-платформа. URL: <http://knowledge.org.ua/>
6. Про здоровий спосіб життя і безпечну поведінку. Портал профілактичної освіти. URL: www.autta.org.ua
7. Рекомендації для батьків та дітей щодо безпечної поведінки. Сценарії інтерактивних занять для просвітницької роботи з дітьми щодо попередження сексуального насильства та сексуальної експлуатації. Всеукраїнської благодійної організації «Український фонд «Благополуччя дітей». URL: <https://childfund.org.ua/publikatsii>
8. Compass — підручник з теми прав людини з десятками інтерактивних методик для молоді.

URL: <https://www.coe.int/en/web/compass>

9. Медіаграмотність під час війни: методичний посібник з практичними вправами. URL: https://www.aup.com.ua/uploads/Mediagramotnost_pid_chas_viyuny_web.pdf

Викладач Марія КОЗИГОРА
(підпис)